

TRAAGILISED PÄEVAD RAKVERE-MAIL

1941. AASTA 14. JUUNI

KÜÜDITAMINE RAKVERES

See traagiline sündmus ületas kõik inimliku mõistuse arusaamad humanisusest, õigusest ja õiglustest.

Meile, eestlastele, oli see aktsioon jõhker vägivald, karjuv ülekohtus, senitundmatu ja uskumatu sündmus, ent küüditamise organiseerijaile ja läbiviijaile kõigiti seaduspärane ja valalik.

Olen üks kaasaegseist, kelle mälusoppides ei kustu kunagi masendavad pildid küüditamise traagilistest päevadest Rakveremaal.

Nagu BBC-saateist tol ajal selgus, tegeldi küüditamisplaanide koostamisega juba talvel. Kurjakuulutava endena ilmus siis «Pravdas» artikkel, milles analüüsiti Baltikumi ajaloolisi probleeme ja leiti, et ei tohi korrata Peeter I Põhjasõja ajal tehtud viga, kes jättis pärisrahva oma elukohtadesse.

Küüditamiskampaania aluseks sai NSVL julgeoleku rahvakomissari asetäitja Serovi käskkirj, milles öeldi: «Nõukogudeastaste elementide väljasaatmine Balti riikidest on suure poliitilise tähtsusega ülesanne...» Küüditamisplaanid töötas välja NSVL Julgeoleku Rahvakomissariaat, läbiviimise kõrgeim organ Eestis oli kolmik, kuhu kuulusid ENSV julgeoleku rahvakomissar B. Kumm, siserahvakomissar A. Murro ja EKP esimene sekretär K. Säre. Maakondades, linnades ja valdades juhtisid inimeste arreteerimisi ja väljasaatmisi samasugused kolmikud eesotsas kohalike võimu-meestega.

Kõik toimus suurima saladuskatte all. 13. juuni pärastlõunal kasutati Rakvere asutustest ja ettevõtetest kõik veoautod selleks määratud kogunemiskohta. Ühtlasi anti range korraldus, et asutused ja ettevõtted saadaksid oma esindajad samal õhtul toimuvale ülelinnalisele miitingule. Tallinnas oli selline kogunemine kinos «Grand Marina», Rakveres aga uues teatrimajas.

Kui inimesed olid pahaaimamatult kogenenud teatrisaali, paigutati ustele püssimehed ja kedagi majast enam välja ei lastud. Kõnepulti astusid kordamööda maakonnakomitee esimene sekretär Alfred Stamm, Villem Soo ja O. Sall, kes tegid rahva-

le teatavaks kohe algava küüditamise ja püüdsid veenda kuulajaid selle sammu poliitilises tähtsuses ja vajalikkuses. Alles nüüd selgus kokkutulnuile kogunemise tõeline põhjus.

Saalis viibinud inimesed jaotati 3—4-mehelisteks gruppideks, kes pidid aitama julgeolekusõdureid inimeste arreteerimisel ja transpordil. Igale eelmisel päeval rekviireeritud veoautole paigutati üks selline grupp eesotsas julgeolekuohvitseriga, kelle käes oli küüditatavate nimekirj.

Inimeste arreteerimine ja vedu algasid südaööl. Une pealt äratatud peredele loeti ette küüditamisotsus ja anti käsk kiiresti riietuda. Perekonniti kuulusid küüditamisele kõik, kaasa arvatud imikud ja raugad, raskek haiged ja invaliidid. Varandust lubati perekonna kohta kaasa võtta ainult 100 kg. Suures ehmatuses ja ahastuses ei osatud sedagi võimalust kasutada. Roniti autodele poolpaljalt ja toiduvarudeta. Püssimeeste vahel algas sõit raudteejaama, kus ootasid juba trellitatud loomavagunid.

Õösel alanud küüditamine jätkus ka järgmisel päeval. Inimesed Rakvere tänavail otseselt tardusid masendusest, nähes üha uusi autosid raudteejaama voorivat. Küüditatute näod peegeldasid meeleheidet, mis võiks omanole ainult surmamõistetuile. Päeva jooksul selgus, et ei leidu peaaegu ühtki inimest, kelle omaste, sugulaste ja tuttavate seast poleks kedagi ära viidud. Kõik endised avaliku elu tegelased, juhtiv osa haritlaskonnast, tublimad põllumehed ja jõukamad kodanikud üle maa olid arreteeritud. Pääsesid ainult need, kes polnud vahistamise momendil kodus. Teade alanud küüditamisest levis kulutulena ning sellepärast jõuti kodust põgeneda enne arreteerijate saabumist.

Vagunisse paigutamisel eraldati perekonnapead teistest pereliikmetest. Suurem osa neist oma perekonda enam näha ei saanud, sest nad hukkusid sunnitöölaagrite ebainimlikes tingimustes. Tapivagunid tuubiti inimesi puupüsti täis, umbes 60 hinge igaühete. Tapa jaamas seisvas tapivagunis sünnitas naine ja suri. Paljud hainged, jäädes ilma arstiaibist, su-

rid pikal teekonnal. NKVD suhtumine küüditamisohvresse ületas igasugused inimlikud piirid.

Tapieseloni koostamine Rakveres kestis kolm päeva. Olid väga kuumad ilmad. Inimesed piinesid vaguneis, tundes janu ja nälga. Küüditatute omaksed ja tuttavad tõid neile joogivett ja toitu. Ametlikult ei lubatud midagi üle anda, ei tohtinud vaguneile lähenedagi. Ent valvurite hulgas leidis siiski südameetunnistusega mehi, kes ülemate keelust hoolimata võimaldasid toitu ja joogivett üle anda. Vagunite lähedal seisis kogu aja inimhulk, kes pisarsilmil jälgis toimuvat tragöödiat ja ootas võimalust, et läbi aknatrellide näha äraviidavat sõpra või tuttavat.

Küüditatute tapiteekond kestis umbes kuu aega ja lõppes peaaegu kõigile Ida-Siberis. Rakverest ja Virumaalt pärit inimesed suunati Krasnojarski kraisse. Naised ja lapsed paigutati elama sealsetesse sovhoosidesse, mehed aga enam vabadust ei näinud, nemad paigutati sunnitöölaagrisse.

Sõja-aastail Eestis avaldatud andmete järgi nägi küüditamisplaan ette 11 102 inimese äraviimist Eestist. Tegelikult olevat aga kätte saadud ja ära viidud 9728 inimest. Ajaloolase E. Laasi andmeil ulatub küüditatute arv üle 10 000. Praegustel ametlikel andmetel on see arv umbes 6000. Seega on tekkinud viir-varr ja tendentslikuna tunduv tõlgendus äraviidute tõelise arvu suhtes.*

Tuleks kindlaks teha ja avalikustada ka julgeoleku poolt 1940. ja 1941. aastal enne küüditamist Eestimaal arreteeritud isikute arv. 1942. a. ilmunud «Ühiskalendis» avaldatud andmeil oli arreteeritud umbes 7000, kes samuti kõik Venemaal viidi. Palju neist hukkus? Ka selles osas tuleb tõde jalule seada. Salastatud arhiivides on ju andmed olemas.

Peep KÄRP

* Ajalookandidaat E. LAASI täpsustus: «Eesti NSV siseminister M. Tibar oli esimene, kes ühes TV-saates ütles, et 1941. aasta juunis küüditati 5978 inimest. M. Tibaril on aga ainult formaalselt õigus. Asi seisab selles, et jaamades eraldati perekonnapead (nende hulgas oli ka naisi) teistest pereliikmetest ning kuulutati arreteerituteks. M. Tibari nimetatud arv — 5978 — haarab ainult pereliikmeid, keda saadeti asumisele, arreteeritud perekonnapead on aga välja jäetud. Kokku viidi juunis 1941 oma kodudest ära 10 157 inimest. Arv 9728, mida toob autor, pärineb aastast 1943 ega ole lõplik. 10 157 pärineb aastast 1944.